

граматичні зв'язки, що передаються приємниками.

Цілеспрямована робота над правильним вживанням приємників у поєднанні з емоційно-насиченим викладом матеріалу, розмаїттям методів, прийомів та засобів навчання забезпечить високий рівень сформованості у дітей із загальним недорозвиненням мовлення граматично правильного мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7.
2. Бозуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи: навчально-методичний посібник / А. М. Бозуш, Н. І. Луцан. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2005. – 720 с.
3. Бозуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. 2-е видання / А. М. Бозуш – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 374 с.
4. Гвоздев А. Н. Вопросы изучения детской речи / А. Н. Гвоздев. – М., 1961.
5. Горох Г. В. Методика роботи над уживанням приємників у мовленні старших дошкільників // Збірник наукових праць. Випуск 7. – Запоріжжя, 2011.
6. Крутій К. Л. Формування граматично правильного мовлення у дітей дошкільного віку / К. Л. Крутій. – Запоріжжя, 2004.
7. Янушоніс А. В. Особливості правильного вживання приємників дітьми дошкільного віку із ЗНМ III рівня // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/17_PMN_2014/Psihologia/8_171415.doc.htm

УДК 376.1-056.264-053.4:81'233

Д. Є. Волох,

студентка спеціальності

«Спеціальна освіта (Логопедія)»

А. І. Кравченко,

кандидат педагогічних наук, професор

Сумський державний педагогічний

університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАЙКАННЯМ

Проаналізовано проблему вивчення мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку із зайканням. Висвітлено результати експериментального дослідження рівня розвитку лексико-граматичних засобів мови та

зв'язного мовлення. Визначено основні напрями корекційної роботи з подолання зайкання у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Проанализирована проблема изучения речевого развития детей дошкольного возраста с заиканием. Представлены результаты экспериментального исследования уровня развития лексико-грамматических средств языка и связной речи. Определены основные направления коррекционной работы по преодолению заикания у детей с общим недоразвитием речи.

The problem of studying the language development of preschool children with stuttering. The results of a pilot study of lexical and grammatical development of language and coherent speech. The main directions of remedial work to overcome stuttering in children with the general underdevelopment of speech.

Ключові слова: мовленнєва ситуація, просодичні характеристики, зайкання.

Ключевые слова: речевая ситуация, просодические характеристики, заикания.

Keywords: speech situation, prosodic characteristics, stuttering.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства чисельність осіб із зайканням значно збільшується. Саме тому більшої уваги потребує розробка інноваційних форм і методів корекційно-логопедичної роботи із зайкуватими.

У загальній проблемі зайкання особливе місце посідає дошкільний вік, визначальний для дитячої психіки та сензитивний для розвитку мовлення. Характеризуючи дітей із зайканням, більшість авторів наголошують, що поряд із відставанням у розвитку рухових здібностей, загальної та мимічної моторики, орального праксису, їм притаманні роздратованість, вередливість, боязкість, порушення емоційно-вольової сфери, прагнення до усамітнення, почуття власної неспроможності. Це спонукає дослідників, зважаючи на загально-визнані методи корекції зайкання, шукати нетрадиційні шляхи подолання цього мовленнєвого порушення із використанням усіх компенсаторних можливостей дитячого організму.

Мета статті: описати та проаналізувати мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку із зайканням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Заїкання, як порушення темпоритмічної сторони мовлення, зумовлене судомним станом м'язів мовленнєвого апарату, належить до найбільш поширених розладів мовлення. Упродовж тривалого часу заїкання вивчали з клінічного, фізіологічного, психологічного і психолого-педагогічного боку (Л. І. Белякова, Н. А. Власова, С. А. Миронova, Е. Ю. Рау, В. І. Селіверстов, Н. А. Чевелева, А. В. Ястребова та ін.). Складність даного мовленнєвого порушення зумовлена тим, що темпоритмічна організація усного мовлення об'єднує та координує всі складові усного мовлення, включаючи лексико-граматичну, артикуляторно-дихальну програму й увесь комплекс просодичних характеристик.

Початок заїкання зазвичай збігається з періодом інтенсивного формування мовленнєвої функції у віці від 2 до 6 років і зовні набуває вигляду переривання мовлення вимушеними зупинками, запинаннями, повтореннями окремих звуків, складів, слів унаслідок судом у мовленнєвому апараті. Судоми можуть бути різними за частотою і тривалістю, формою і місцем локалізації, силою, виразністю. Вони можуть виявлятися у різних поєднаннях, що обтяжує їх вплив на мовлення в цілому. У дошкільнят, які страждають на заїкання, відзначаються порушення інтонаційної сторони мовлення, розлади дихання, наявність супутніх, насильницьких рухів, недосконалість загальної та артикуляційної моторики.

Для роботи із заїкуватими дошкільнятами пропонується низка методик, які відрізняються різними підходами до вибору мовленнєвої діяльності та мовленнєвих ситуацій, використанням різних допоміжних засобів або прийомів. Одночасно їх об'єднує спільне прагнення реалізувати на практиці принципи систематичності та послідовності (методики Н. В. Власової та Є. Ф. Рау, В. І. Селіверстова, С. А. Миронової, Н. А. Чевелевої, Г. А. Волкової, Л. П. Успенської). Одним із провідних завдань є набуття дошкільниками навичок спілкування з метою подолання комунікативних труднощів.

Як свідчить освід практичної роботи з дошкільниками, які страждають на

заїкання, використання традиційних методів подолання цього порушення дає позитивну, але не досить високу динаміку. Діти вдосконалюють мовленнєвий і фонаційний видих, навички правильного голосоутворення, м'язової релаксації, координації та ритмічності рухів, учаться застосовувати ці навички на різному за складністю мовленнєвому матеріалі й за різних комунікативних умовах.

Результати обстеження дошкільнят із заїканням після закінчення періоду навчання засвідчують недостатній рівень розвитку зв'язного мовлення. Під час переказування і самостійного складання оповідань у частини дітей зазнають труднощів щодо побудови мовленнєвого висловлювання. Ці труднощі втілюються у переважанні простих речень, схильності до простого перерахування предметів і дій, порушенні зв'язності та послідовності розповіді, невмінні відображати в мовленні причинно-наслідкові зв'язки, логічно об'єднувати речення у зв'язний текст.

Мовлення цих дітей відзначається бідністю й одноманітністю використуваних мовленнєвих засобів. Аналізуючи дитячі оповідання, можна відзначити труднощі програмування змісту розгорнутих висловлювань та їх мовленнєвого оформлення, смислові пропуски істотних елементів сюжетної лінії, помітну фрагментарність викладу.

Ці результати свідчать про недостатню сформованість лексико-граматичної сторони мовлення заїкуватих дошкільнят. У разі використання в процесі корекційної роботи традиційних прийомів подолання заїкання, першочергова увага приділяється розвитку комунікативних умінь і навичок, а розвиток мовленнєвих засобів на лексико-граматичному рівні відходить на другий план.

Розвиток мовлення є наслідком двох паралельних процесів: засвоєння дитиною мовленнєвих засобів (удосконалення звуковимови, поповнення словникового запасу, формування граматичної сторони мовлення) і набуття вміння користуватися ними під час спілкування, тобто вільне володіння мовленням передбачає сформованість мовленнєвих засобів і здатність використовувати їх із

метою усного спілкування. Цей факт спонукав авторів до більш ґрунтовного вивчення компонентів мовлення дошкільників із заїканням.

За основу обстеження було обрано адаптований до мовленнєвих можливостей дітей дошкільного віку варіант тестової методики діагностики усного мовлення, запропонованої Т.А. Фотековою. Оцінювання сформованості кожного з досліджуваних компонентів мовлення здійснювалося на підставі результатів виконання дітьми експериментальних проб. Для проведення порівняльного аналізу, крім дошкільнят, які страждають заїканням, було обстежено групу дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення, яка розглядалась як зіставна.

Аналізуючи результати даного обстеження, можна відзначити загальні мовленнєві помилки, що їх припускають як заїкуваті дошкільнята, так і діти з порівнюваної групи. Розглянемо деякі з них.

Під час вивчення граматичної будови мовлення діти зазнавали труднощів щодо розрізнення і вживання прийменників. Утворюючи форми множини або відмінюючи слова, вони помилково заміняли слово його зменшувальною формою або вживали неправильну відмінкову форму. У цьому випадку найбільш характерними були такі помилки: додавання голосного в разі збігу приголосних.

Набуваючи навичок узгодження іменників з прикметниками, діти зазнавали значних труднощів щодо самостійного добору іменників до запропонованих прикметників. Діти добирали неправильні форми або порядок із неправильними пропонували і правильні. Називаючи професії за картинками діти помилково замінювали назву професії місцем роботи, неправильно сприймали окремі атрибути. Щодо узагальнюваних понять, то найбільш поширеною помилкою є заміна слів «одяг» і «взуття» словом «речі».

Не всі діти диференціюють тварин на свійських і диких, уживаючи для обох груп загальну назву «тварини». Найбільших труднощів у діти зазнали, добираючи такі узагальнювані поняття: «транспорт» («машини»), «пори року»

(«вулиця», «погода»), «побутова техніка» / «електропобутові прилади» («меблі», «предмети», «прилади»).

Під час вивчення зв'язного мовлення з'ясувалося, що у дітей з обох груп досить низький рівень розвитку навичок складання оповідань за сюжетною картинкою, за серією сюжетних картинок, навичок переказування. Відзначалися труднощі щодо побудови мовленнєвого висловлювання, які виражались у використанні переважно простих речень, у схильності до простого перерахування предметів, у невмінні послідовно викладати свої думки, відображати в мовленні причинно-наслідкові зв'язки, логічно поєднувати ланки у зв'язний текст.

Результати обстеження засвідчили, що у дітей із заїканням є характерні для загального недорозвинення порушення мовлення, що й зумовлює недостатню ефективність загальноприйнятих методик корекційної роботи з подолання заїкання.

Наведені дані свідчать про те, що серед дошкільнят із заїканням можна виділити групу дітей з поєднаним мовленнєвим порушенням у вигляді заїкання і ЗНМ, у яких крім судомної симптоматики відзначається несформованість лексико-граматичних категорій мовлення і, як наслідок, низький рівень розвитку зв'язного мовлення.

Висновки. Оскільки повноцінне опанування мовленням є найважливішою передумовою становлення і подальшого розвитку психіки дитини, наявність загального мовленнєвого недорозвинення у дітей із заїканням зумовлює у них недостатню сформованість вищих психічних функцій.

Постає питання про необхідність іншого підходу до організації корекційно-педагогічної роботи з подолання заїкання у дошкільників, які мають загальне недорозвинення мовлення. Робота з цією категорією дітей повинна передбачати не тільки усунення або ослаблення судом і супутніх розладів дихання, голосу та моторики, формування правильного ставлення до свого мовленнєвого дефекту, але і, паралельно з цим, подолання недоліків і порушень усного мовлення, розвиток мовленнєвих засобів і розумових процесів. У кінцевому

підсумку це сприятиме активізації мовленнєвого спілкування, формуванню у дітей навичок повноцінної мовленнєвої комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравченко А. І. Корекція тяжких мовленнєвих вад за допомогою акупресури : навч.-метод. посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів за напрямом підготовки «Корекційна освіта. Логопедія» / А. І. Кравченко, Л. В. Мороз, К. О. Зелінська. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. – 250 с.
2. Кравченко А. І. Корекції заїкання засобами комплексної фізичної реабілітації: навч.-метод. посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів / А. І. Кравченко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. – 176 с.
3. Кравченко А. І. Корекція заїкання з використанням артикуляторної рефлексотерапії та аутогенного тренування / А. І. Кравченко // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць. – Львів : ЛДІФК, 2000. – Вип. 4. – С. 292–294.
4. Филичева Т. Б. Программы дошкольных образовательных учреждений компенсирующего вида для детей с нарушениями речи. Коррекция нарушений речи / Т. Б. Филичева, Т. В. Туманова и др. / авт.-сост. Т. Б. Филичева. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 2009. – 272 с.

УДК 376.36

Н. М. Голуб

кандидат педагогічних наук, доцент
Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З КОРЕКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ЗМІСТОВОЇ СТОРОНИ ПИСЕМНО-МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ТА ПОРУШЕННЯМИ ЧИТАННЯ ТА ПИСЬМА

У статті розглянуто напрями й особливості корекційної роботи з молодшими школярами із загальним недорозвиненням мовлення та порушеннями читання та письма з метою покращення якості змістовної сторони їхньої писемно-мовленнєвої діяльності.

В статье рассматриваются направления и особенности коррекционной работы с младшими школьниками с общим недораз-

витием речи и нарушениями чтения и письма с целью улучшения качества содержательной стороны их письменно-речевой деятельности.

Directions and features of correction work with junior schoolchildren with the general speech underdevelopment and violations of reading and writing for the improvement of quality of rich in content side of their writing speech activity are examined in the article.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, порушення читання та письма, змістовна сторона писемно-мовленнєвої діяльності.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, нарушения чтения и письма, содержательная сторона письменно-речевой деятельности.

Keywords: general speech underdevelopment, violations of reading and writing, content side of writing speech activity.

Постановка проблеми. Формування писемного мовлення у дітей із вираженим загальним недорозвиненням мовлення відбувається із значними труднощами внаслідок недостатнього розвитку в них як усного мовлення, так і гнозису, праксису, мислення, емоційно-вольової та мотиваційної сфер (А. Винокур, Е. Данілавичюте, Г. Жаренкова, Р. Лалаєва, Р. Левіна, В. Меліченко, Н. Нікашина, Т. Пічугіна, І. Прищепова, Є. Соботович, В. Тарасун, Н. Чередніченко, М. Шеремет, А. Ястребова та ін.). У зазначеній категорії дітей часто спостерігаються дислексія, дисграфія, через виражені недоліки технічної сторони процесів читання та письма нерідко страждає їхній змістовний бік.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчать дослідження, молодші школярі із ЗНМ часто утруднюються чітко встановити або передати певний зміст під час читання та письма. У художніх творах учням важко виділити головну думку, скласти план переказу і переказати текст, їм складно порівняти й оцінити вчинки героїв, спрогнозувати подальший розвиток подій (Т. Алтухова, Н. Голуб, Е. Данілавичюте, І. Карачевцева, Р. Лалаєва, В. Меліченко, Л. Халілова, Ю. Шулєкіна та ін.). Розуміння або передача ними змісту часто ускладнюється через недосконалість низки когнітивних функцій (Г. Бабіна, О. Безрукова, О. Гончарова, Н. Карпова, В. Строганова та ін.).